

Päiväkodin varhainen kuvataidekasvatus kouluvalmiuksien kehittäjänä 3–5-vuoti- ailla lapsilla

Camilla Jaatinen

Opinnäytetyö
Marraskuu 2018
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
Sosionomi (AMK), Sosiaalialan koulutusohjelma
Varhaiskasvatus

Tekijä(t) Jaatinen Camilla	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä 6.11. 2018
	Sivumäärä 36	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Päiväkodin varhainen kuvataidekasvatus kouluvalmiuksien kehittäjänä 3–5-vuotiailla lapsilla.		
Tutkinto-ohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Raija Lundahl		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä <p>Varhainen kuvataidekasvatus näkyy päiväkodissa esimerkiksi pukemistilanteissa, ohjatussa toiminnassa sekä lasten leikeissä ja majarakennelmissä. Varhaiskasvattaja luo lapselle mahdollisuuksia esteettisiin kokemuksiin. Varhainen kuvataidekasvatus on tasavertaista niin, että sen piirissä kaikki lapset saavat yhtäläisen mahdollisuuden kulttuurilliseen kasvamiin taustoista riippumatta.</p> <p>Opinnäytetyö selvittää, mikä rooli varhaisella kuvataidekasvatuksella on kouluvalmiustaitojen kehittäjänä varhaiskasvatuksessa 3–5-vuotiailla lapsilla.</p> <p>Opinnäytetyö on kuvaileva kirjallisuuskatsaus. Sen tavoitteena on koota jo olemassa olevaa tietoa kouluvalmiudesta ja sen kehityksestä päiväkodissa varhaisen kuvataidekasvatuksen mahdollistamana. Kirjallisuuskatsaus koostuu tutkimuskysymyksestä, käsitteiden määrittelystä, aineiston hausta, tutkimusten valinnasta ja analysoinnista, sekä tulosten esittämisestä.</p> <p>Opinnäytetyöhön valituissa artikkeleissa ja tutkimuksissa käsiteltiin kouluvalmiuksien kehittymistä päiväkodissa varhaisen kuvataidekasvatuksen tukemana. Tutkimuksissa ilmeni, että varhainen kuvataidekasvatus voi auttaa lasta kehittämään omia kouluvalmiustaitojaan. Eniten varhaisesta kuvataidekasvatuksesta oli kouluvalmiuden kannalta hyötyä lapsille, jotka tulivat vähävaraisista perheistä tai olivat kotoisin eri kulttuurista. Tutkimusten mukaan kuvataidekasvatus tukee lapsen kasvua ja kehitystä kokonaisvaltaisesti – sosiaalisesti, psyykkisesti ja fyysisesti.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Taidekasvatus, varhaiskasvatus, kuvataidekasvatus, kuvataide, päiväkotiki, kouluvalmius, koulunvalmius, kehitys, oppiminen.		
Muut tiedot		

Author(s) Jaatinen Camilla	Type of publication Bachelor's thesis	Date 6.11. 2018 Language of publication: Finnish
	Number of pages 36	Permission for web publication: x
Title of publication Early childhood education in visual arts developing school readiness with 3–5-year-old children.		
Degree programme Degree Programme in Social Services		
Supervisor(s) Lundahl, Raija		
Assigned by		
Abstract <p>Early visual arts education in kindergarten can be seen in situations like dressing up, supervised activity, children's play and building huts. In kindergarten the pedagogue creates possibilities for children to have aesthetic experiences. Early childhood education is equal. It offers children equal opportunities to get cultural development without depending on child's backgrounds.</p> <p>The purpose of this thesis is to find out what role early childhood education in visual arts has in developing school readiness skills in early childhood education with 3–5-year-old children.</p> <p>The thesis method was a descriptive literature review. The purpose of this thesis is to gather and publish more knowledge about school readiness and its development in early childhood education in visual arts. This descriptive literature review consists of the research question, defining concepts, material search, choosing the studies and analyzing them, and presenting the results.</p> <p>The development of school readiness in kindergarten by early childhood education was discoursed in the articles and studies that were chosen to thesis. The studies show that early childhood education in visual arts can help children to develop their own school readiness skills. The results showed that children that came from low income backgrounds or different cultures gained the most advantage from early childhood education in visual arts. According to the studies, early childhood education in visual arts will support children's growth and development comprehensively – socially, psychically and physically.</p>		
Keywords/tags (subjects) School readiness, childhood, visual arts, kindergarten, development, pre-school.		
Miscellaneous		

Sisältö

1	Johdanto.....	3
2	Lapsella on oikeus taiteeseen	4
3	Varhainen kuvataidekasvatus	6
	3.1 Oppimisympäristö	10
	3.2 Kuvataidekasvatuksen sisällöt.....	11
	3.3 Kasvattaja luovan prosessin tukijana	12
4	Kuvataidekasvatuksen näkökulmia 3–5-vuotiaan lapsen kehitykseen ja oppimiseen	13
	4.1 3–vuotiaan kuvataidekasvatuksesta	15
	4.2 4–5-vuotiaan kuvataidekasvatuksesta	17
5	Kouluvalmius	19
	5.1 Näkökulmia kouluvalmiuden käsitteeseen	19
	5.1.1 Yksilökeskeinen näkökulma	21
	5.1.2 Kontekstuaalinen näkökulma	21
	5.1.3 Dynaaminen näkökulma	22
	5.2 Kouluvalmiuden arviointi varhaiskasvatuksessa	22
6	Opinnäytetyön prosessi	23
	6.1 Tutkimuskysymys ja tutkimusmenetelmä.....	23
	6.2 Kirjallisuuskatsauksen aineisto	24
	6.3 Aineiston analyysi.....	29
7	Varhainen kuvataidekasvatus ja kouluvalmius - tutkimustulokset	29
8	Päätäntö.....	31
	Lähteet.....	34

Taulukko 1 Kirjallisuuskatsauksessa käytetyt artikkelit	26
---	----

1 Johdanto

Varhaiskasvatuksen tavoitteet on määritetty varhaiskasvatuslaissa (2018/3 §). Sen tavoitteena on edistää jokaisen lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia lapsen ikä ja kehitystaso huomioon otettuna. Tavoitteena on myös tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista sekä seurata, että koulutuksellinen tasa-arvo toteutuu. Varhaiskasvatuksessa on tavoitteena toteuttaa monipuolista pedagogista toimintaa, joka perustuu lapsen leikkimiseen, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön. Näin myös myönteiset oppimiskokemukset mahdollistuvat. Laissa on määritetty tavoitteeksi myös varmistaa turvallinen varhaiskasvatusympäristö, joka kehittää, on oppimista edistävä ja terveellinen. Tärkeitä tavoitteita ovat myös lasta kunnioittavan toimintatavan sekä mahdollisimman pysyvien vuorovaikutussuhteiden turvaaminen lapsen ja aikuisen välillä. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on myös mahdollistaa yhdenvertainen varhaiskasvatus kaikille lapsille ja varmistaa, että yhdenvertaisuus ja tasa-arvo toteutuvat. Olennaista on myös se, että lasta tuetaan ymmärtämään ja kunnioittamaan kulttuuriperinnettä sekä jokaisen yksilön kulttuurista, uskonnollista, kielellistä ja katsomuksellista taustaa. Varhaiskasvatuslaki määrittää tavoitteeksi myös lapsen yksilöllisen tuen tarpeen tunnistamisen ja tarkoituksenmukaisen tuen järjestämisen. Lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot sekä lapsen oma toiminta vertaisryhmissä ovat tärkeässä asemassa varhaiskasvatuksessa. Olennaista on myös tukea ja ohjata lasta esteettisesti vastuulliseen toimintaan. Varhaiskasvatuksen tärkeisiin tehtäviin ja tavoitteisiin kuuluu myös varmistaa lapsen mahdollisuus osallistumiseen. Lapsen tulee saada vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin. Juuri varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lapsen osallisuutta ja aktiivisuutta yhteiskunnassa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on myös edistää lapsen tasapainoista kehitystä ja kokonaisvaltaista hyvinvointia yhteistyössä huoltajien kanssa. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018 3 §; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 14.)

Varhaiskasvattaja on päiväkodissa vastuussa taiteellisesta, esteettisestä ja kulttuurisesta kasvatuksesta. Se toteutuu hyvin monipuolisesti ja luontevasti kuvataiteen, musiikin, käsityön, liikunnan, lastenkirjallisuuden sekä tanssin ja draamakasvatuksen ta-

voitteellisissa toimintatilanteissa. Se näkyy niin pukemistilanteissa, ohjatussa toiminnassa, kuten myös leikeissä, esimerkiksi majarakentamisessa. Juuri kasvattaja luo lapselle mahdollisuudet esteettisiin kokemuksiin. (Ruokonen & Rusanen 2009, 10)

Varhaiskasvatuksen tulee tarjota lapselle tasavertaiset mahdollisuudet kulttuuriseen kehittymiseen ja siksi se tulisikin ymmärtää pedagogisuuden lisäksi myös kulttuurisena ilmiönä. Koska päivähoito tavoittaa hyvin suuren osan varhaiskasvatuksesta lapsista, on sillä mahdollisuus tasoittaa sosioekonomisen taustan vaikutusta lapsen oppimiseen. (Ruokonen & Rusanen 2009, 11; Varhaiskasvatuslaki 540/2018 3 §.)

Elliot Eisner (yhdysovaltalainen taiteen ja opetuksen professori) on kuvannut kuvataiteen tehtäviä seuraavalla tavalla. 1) Taide tulkitsee maailmaa ja se voi saada meidät kokemaan kuvaamansa kohteet eläväisesti. Taide myös opettaa näkemään sellaista, mitä emme ole aikaisemmin nähneet. 2) Taide antaa mahdollisuuden mielikuvitukseen. 3) Visuaaliset taiteet kehittävät yksilön kykyä nähdä uusia arvoja näennäisesti arkipäiväisissäkin kokemuksissa. Se jäsentää kokemuksiamme. 4) Taide tekee näkyväksi sellaisetkin asiat, joita ei voida sanoilla kuvata ja siten myös laajentaa tietoisuutemme piiriä. (Salminen 1979, 213.)

Opinnäytetyössäni tarkastelen, millainen rooli varhaisella kuvataidekasvatuksella on varhaiskasvatuksessa ja voidaanko kuvataidekasvatuksella tukea kouluvalmiuksia. Olen rajannut varhaiskasvatuksen koskemaan 3–5 -vuotiaita lapsia. Kuvailevalla kirjallisuuskatsauksella selvitan, minkälaisia merkityksiä varhaisella kuvataidekasvatuksella on lapsen kouluvalmiuksien kehittäjänä. Tavoitteenani on koota jo olemassa olevaa tietoa kouluvalmiudesta ja sen kehityksestä päiväkodissa varhaisen kuvataidekasvatuksen mahdollistamana. Aihe kaipaa mielestäni enemmän ja tarkempaa huomiota, kuin mitä se on tähän mennessä saanut. Aiheen tärkeyttä puoltaa myös pedagogiikan ja lapsen kulttuurillisen kehityksen välinen yhteys.

2 Lapsella on oikeus taiteeseen

Lapsen oikeutta taiteeseen voidaan perustella hyvin vahvasti esimerkiksi Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen (1948), Lapsen oikeuksien sopimuksen (1989)

sekä varhaiskasvatuslain (1973) perusteella. Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen (1948) mukaan jokaisella lapsella on oikeus nauttia taiteista. Lapsenoikeuksien sopimuksessa taas on määritetty, että sopimukseen kirjattujen lasten oikeuksien tulee toteutua jokaisen lapsen elämässä (Rusanen ym. 2014, 20). Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea lapsen oikeutta taiteeseen muun muassa ”toteuttamalla lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistamalla myönteiset oppimiskokemukset” (Varhaiskasvatuslaki 1973/36 2 a §).

Kunnioitus jokaisen kansan perinteisiin ja kulttuuriin on määritetty Lapsen oikeuksien sopimuksessa (1989). Tällä on kolme ulottuvuutta, joiden tehtävänä on vahvistaa lapsen oikeutta nauttia kulttuurista. Ensimmäinen ulottuvuus koskee lapsen kulttuurisia perusoikeuksia. Nämä perusoikeudet määrittävät sen, että lapsella on oikeus saada oma osuutensa yhteiskuntamme aineellisista voimavaroista. Alle kouluikäisille tarkoitetut taiteen perusopetusjärjestelmät (esimerkiksi kuvataidekoulut) ovat jakautuneet hyvin epätasaisesti, mutta myös osallistuminen erilaisiin harrastustoimintoihin tai taideprojekteihin on hyvin rajallista – tai jopa mahdotonta – osalle lapsista. Siksi varhaiskasvatuksen rooli ensimmäisen ulottuvuuden toteuttajana on suuri, sillä juuri se ja esiopetus tavoittavat huomattavan osan varhaiskasvatusikäisistä lapsista. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi ja Torkki 2014, 20.)

Sosiaalisen tasa-arvon toteutumista voidaan tarkastella monin tavoin, mutta yhtenä merkinä sen toteutumisesta voidaan pitää lapsen osallistumista taide- ja kulttuuri-toimintaan. Tämä on kuitenkin hyvin olennaisesti sidoksissa lapsen lähiympäristöön, johon vaikuttaa olemassa olevien kulttuuripalveluiden tarjonta ja miten lasta ohjataan käyttämään niitä. Siksi on tärkeää muistaa, että laadukkaan varhaiskasvatuksen avulla pystymme tasoittamaan lasten elinolosuhteista johtuvia eroja. Varhaiskasvatuksen säädökset ohjaavat kasvattajaa toimimaan lapsen kulttuuristen oikeuksien puolesta ja ne määrittävät myös varhaiskasvatuksellisen toiminnan vähimmäisvaatimukset. Jokaisen lapsen tulisi siis saada nauttia taiteesta ja kulttuurista huolimatta siitä, missä hän asuu tai kuinka varallisesta perheestä hän on lähtöisin. (Rusanen ym. 2014, 20-21.)

Toinen ulottuvuus Lapsen oikeuksien sopimuksessa koskee lapsen oikeutta ilmaista oma näkemyksensä itseään koskevissa asioissa sekä oikeutta ilmaista oma mielipiteensä (Lapsen oikeuksien sopimus 1989). Itseä voi ilmaista hyvin monipuolisesti esimerkiksi juuri taiteen avulla. Sen kautta lapsi pystyy tulkitsemaan maailmaa sekä tekemään aloitteita ja kertomaan itselleen tärkeistä asioista. (Rusanen ym. 2014, 20-21.)

Lapsen oikeus huolenpitoon ja suojelluksi tulemiseen sisältyvät kolmanteen ulottuvuuteen (Lapsen oikeuksien sopimus 1989). Tämä tarkoittaa sitä, että lähtökohtana on aina lapsen etu. Nyky-yhteiskunnan kulutuskulttuurin keskellä on tärkeää korostaa lapsen oikeutta turvalliseen elämään. On muistettava, miten median rooli on kasvanut lasten maailmankuvan muokkaajana, kun taas lasten välittömien kokemusten merkitys on vähentynyt. Lapsista on muotoutunut merkityksellinen kohderyhmä markkinoille. Kolmannen ulottuvuuden mukaisesti lapsella on siis oikeus tulla suojelluksi tällaiselta vaikuttamiselta, joka voi vaarantaa hänen terveytensä sekä ruumiillisen, moraalisen tai sosiaalisen kehityksensä. On kuitenkin tiedostettava, että taiteellisessa toiminnassa tämä ei tarkoita lapsen eristämistä, vaan lapselle tarjotaan valmiuksia toimia tällaisessa ympäristössä. Taiteellinen ilmaisu voikin toimia sinä välihenä, jonka voimin lapsi oppii ymmärtämään häneen kohdistuvaa vaikuttamista median ja kaupallisen kulttuurin kautta. (Rusanen ym. 2014, 21.)

3 Varhainen kuvataidekasvatus

Varhaiskasvatuslaissa on määritetty varhaiskasvatuksen tavoitteet, jotka näkyvät myös varhaisessa kuvataidekasvatuksessa. Näiden mukaan tavoitteina on: edistää lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, hyvinvointia ja terveyttä, tukea lapsen oppimisen edellytyksiä, edistää elinikäistä oppimista sekä koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista, mahdollistaa myönteisiä oppimiskokemuksia, tarjota turvallinen ja lasta kunnioittava oppimisympäristö, edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä tarjota mahdollisuuksia yleiseen kulttuuriperinteeseen aivan kuten jokai-

sen kielellisen, kulttuurisen, uskonnollisen ja katsomuksellisen taustan ymmärtämiseen ja kunnioittamiseen. (Varhaiskasvatustalaki 1973/36 2 a §; Varhaiskasvatustalaki 2018.)

Kuvataide on visuaalista kulttuuria. Se on sekä perinteistä kaksi- ja kolmiulotteista kuvataiteen tuottamista, että visuaalisia viestejä, mediaa, arkkitehtuuria ja muotoilua. (Rusanen, Kuusela, Rintakorpi & Torkki 2014, 12.) Varhaisen kuvataidekasvatuksen tehtävänä on kasvattaa lasta ja sen tavoitteena on lapsen kokonaisvaltainen kasvu. Se tarjoaa mahdollisuuksia lapsen aisti- ja havaintotoimintojen hermistämiseen, sillä lapsi näkee ja havaitsee kaiken kuin ensimmäistä kertaa. Varhaisessa kuvataidekasvatuksessa läsnäolo ja ihmettelyn tunteet ovat hyvin vahvasti läsnä. Lapsen itsensä ilmaisun kannalta on myös erityisen tärkeää, että hän pääsee kuvallisessa työskentelyssä tutustumaan konkreettisesti erilaisiin materiaaleihin. (Rusanen N.d., 48-49.) Rusanen ym. (2014, 11) mukaan taide tarjoaa lapselle kielen kokemusten ilmaisuun.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteet ovat määritelty Varhaiskasvatustalasuunnitelman perusteissa (2016). Tavoitteena on kehittää lapsen suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin sekä kulttuuriperintöön. Lapselle on myös tarjottava mahdollisuus kuvien tekemiseen ja siitä nauttimiseen, sekä kokemusten keräämiseen ja erilaisten taiteellisten elämysten saamiseen. Kuvallisen ajattelun, havainnoinnin ja kuvien tulkinnan harjoittelussa auttaa monipuolinen kuvailmaisuus. Varhaiskuvataidekasvatuksessa moniaistisuus on vahvassa roolissa, kun kehitetään kuvien tekemisen taitoja. Tämä tarkoittaa sitä, että luodaan yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin. Lapset saavat kokeilla erilaisia tapoja, välineitä ja materiaaleja, kuten maalausta ja piirtämistä. (Varhaiskasvatustalasuunnitelman perusteet 2016, 42.)

Kognitiiviset taidot ovat tiedonkäsittelytaitoja. Näitä tarvitaan tietojen hankkimisessa, niiden käsittelyssä sekä tietoihin perustuvassa päätöksenteossa ja tietojen käyttämisessä. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2010, 210.) Kognitiivisiin taitoihin lukeutuvat siis lapsen ajattelun ja muistin kehittyminen sekä oppiminen. Emootiot eli tunteet suuntaavat yksilön huomiota ja auttavat sopeutumaan ympäristön muutoksiin. Niillä on suuri merkitys ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, kun ihmiset tarkkailevat toistensa tunneilmaisuja ja reagoivat niihin. Lasten tunneilmaisuus sekä kyky omien ja toisten tunteiden tulkintaan kehittyvät asteittain. (Nurmi ym. 2010, 210.)

Rusasen ym. (2014, 30) mukaan luovuuden kehittämistä pidetään varhaiskasvatuksessa yhtenä kuvataiteellisen toiminnan keskeisistä tavoitteista. Yksilölliseen kehittymiseen tähtäävässä näkemyksessä luovan ilmaisun tehtävänä on edistää lapsen psyykkistä kehittymistä. Psykoanalyttisen lähestymistavan ajatuksena on, että taiteellista ilmaisua tarvitaan, koska se tarjoaa lapselle mahdollisuuden purkaa sisäisiä impulssejaan. Se antaa myös turvallisen tavan ilmaista itseään ja tunteitaan (David, 2006, 5), joten se voi kehittää suhdetta maailman ja yksilön välillä. Humanistinen psykologia taas tarjoaa näkökulman, jossa luova itsensä toteuttaminen kuuluu synnynäisesti ihmisen olemukseen. (Rusanen ym. 2014, 30.)

Luovan ja kriittisen ajattelun perusta luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhainen kuvataidekasvatus tukee lapsen ajattelun ja oppimisen taitoja, sillä lapselle annetaan tilaa ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle. Lapsille tarjotaan mahdollisuudet mielikuvituksen käyttöön ja luovuuteen, maailman tutkimiseen sekä ideointiin. Varhainen kuvataidekasvatus ohjaa lapsia myös suuntaamaan ja ylläpitämään omaa tarkkaavaisuuttaan sekä tunnistamaan vahvuuksiaan, jolloin lapsen usko omiin kykyihin vahvistuu. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 22; David, 2006, 5.)

Taide vaatii sekä tietoa että tunnetta. Tunteilla on merkittävä osuus oppimisen kannalta – mitä suurempi tunne liittyy kokemukseen, sitä paremmin se muistetaan. Jos kasvattaja osaa liittää emotionaalisen tason opetukseen, oppimiskokemuksesta tulee paljon mielenkiintoisempi ja merkittävämpi lapselle. Jos taas oppimistilanne sisältää negatiivisia tunteita (kuten pelkoa), oppiminen estyy. (Nevanen 2015, 14.) Tunteet aiheuttavat lapsessa fysiologisia reaktioita, jotka näkyvät ilmeissä, silmien ja pään liikkeissä, eleissä ja asennoissa sekä äännähdyksissä ja puheessa. Esimerkiksi kielellinen aggressio kehittyy 2.-4. ikävuoden välillä ja tasoittuu pikkuhiljaa sen jälkeen. (Nurmi ym. 2010, 105.)

Varhainen kuvataidekasvatus kehittää lapsen mielikuvitusta sekä luovia ongelmanratkaisumenetelmiä. Sen avulla lapsi voi jakaa omia tuntemuksiaan ja kokemuksiaan, vapauttaa stressiä ja mahdollista aggressiivista käyttäytymistä. Se tarjoaa lapselle myös välineitä käsitellä ympäristön luomia paineita. (Nevanen 2015, 18.)

Lapset tarvitsevat paljon sellaisia taitoja, joita he voivat käyttää jatkuvasti muuttuvassa elinympäristössä. Nämä taidot voidaan jakaa teknisiin taitoihin, ajatteluun, luovuuteen, sosiaalisiin taitoihin sekä oman käytöksen hallintaan. Nevasen tutkimuksessa todetaan, että intensiivinen taidekasvatusprojekti kasvatti lasten kriittistä sekä luovaa ajattelua. Tuloksissa näkyi myös lasten kasvanut itsevarmuus sekä kiinnostus oppimiseen. Yhtä lailla heidän kommunikointi- ja yhteistyötaidot muiden lasten kanssa kasvoivat. Taideprojekti rohkaisi lapsia omistautumaan työskentelyyn, mikä kasvatti heidän motivaatiota ajatteluun, ongelmanratkaisuun, harjoitteluun sekä oppimiseen. Onnistumisen kokemukset kasvattivat lasten itsetuntoa ja halua harjoitella lisää. Projektin myötä lasten kyky kuunnella sekä keskittyä kasvoi. Kun oppimisympäristö oli hyväksyvä ja kannustava, lapset eivät pelänneet epäonnistumista. (Nevanen 2015, 35.)

Kuvataidekasvatus on kokemusperäistä oppimista, mikä rakentuu lapsen omien kokemusten, keksintöjen, ymmärryksen ja tekojen pohjalta. Kokemukset ovat sekä tiedollisia että tunteisiin perustuvia, joten tämän myötä oppiminen sisältää myös kasvavaa itsetuntemusta. Kuvataidekasvatus kokemusperäisenä oppimisena tarjoaa lapselle mahdollisuuden yhdistää monipuolisesti yksilöllistä, sosiaalista ja kulttuurista tietoa. (Nevanen 2015, 12–13.)

Kun lapset saavat kokea ja ilmaista taidetta, se edistää heidän oppimisedellytyksiä sekä myönteistä minäkuva. Se antaa heille myös valmiuksia ympäröivän maailman ymmärtämiseen ja jäsentämiseen. Lapsen kyky luoda mielikuvia ja taito kuvitella ovat merkittäviä lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 41–42.)

Antero Salmisen (1979, 212–213) mukaan taiteen kasvattava merkitys sisältyy taiteen kykyyn vaikuttaa ihmiseen monipuolisesti. Se ei suuntaudu vain yksilön mielikuvitukseen ja aisteihin, vaan näiden lisäksi ajatteluun ja tahtoon. (Salminen 1979, 212–213.)

Lapset kommunikoivat luonnostaan symbolisesti ja täten taiteen avulla. Sen kautta tapahtuva oppiminen tarjoaa lapselle lisää välineitä ilmaista omia ideoita, ajatuksia ja tunteita. Visuaalista taidetta voidaan käyttää lapsen ajattelun tukena sekä sitä edistä-

mässä. Visuaalinen taide on emotionaalisesti lumoavaa ja emootiot ohjaavat oppimaan. Yksilön kytkeytyminen taiteeseen vahvistaa sopeutumiskykyä ja edistää älyllistä uteliaisuutta. Yksilön itsevarmuus sekä itsekuri tehostuvat ja yksilön ongelmanratkaisutaidot ja halukkuus siihen kehittyvät. (David 2006, 52.)

Taidekasvatus on osa esi- ja alkuopetuksen opetussuunnitelmien ydinosuutta. Tässä on tärkeintä lapsen ilo ja nautinto sekä taiteen sisäinen arvo. Taidekasvatus mahdollistaa kuitenkin myös muiden tiedollisten, taidollisten ja tunneälyllisten alueiden kasvun ja kehityksen. (Karppinen, Puurula ja Ruokonen 2001, 6.)

3.1 Oppimisympäristö

Varhaiskasvatuslaissa (1973/36 2 a 4. kohta ja 6§) on asetettu tavoite varmistaa, että lapsella on oppimista edistävää, kehittävä, turvallinen ja terveellinen oppimisympäristö. Oppimisympäristöllä tarkoitetaan esimerkiksi tiloja, yhteisöjä, paikkoja, oppimista, vuorovaikutusta sekä niitä välineitä, jotka tukevat lapsen kehitystä, oppimista ja vuorovaikutustaitoja. (Varhaiskasvatuslaki 1973/36 2 a 4. kohta ja 6§.) Lasta on myös suojattava väkivallalta, kiusaamiselta sekä kaikelta muulta häirinnältä. Toimitilojen sekä toimintavälineiden on oltava terveellisiä, turvallisia sekä asianmukaisia. Niissä on huomioitava esteettömyys. (Varhaiskasvatuslaki 2018 10 §.) Oppimisympäristön tulee olla sellainen, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet ovat toteutettavissa ja että ne tukevat lapsen kokonaisvaltaista kehitystä niin, että lapsen ikätaso ja kehitys otetaan huomioon. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 31.)

Ruokonen ja Rusanen esittävät, että esteettinen oppimisympäristö (Reggio Emilia) virittää luovuuteen. Lähtökohtana tällaisen oppimisympäristön luomiselle taidekasvatuksessa voidaan pitää sitä, että se liittyy lapsen aiempiin kokemuksiin sekä ottaa huomioon lapsen kehitystason ja tavan kokea todellisuutta. Esteettiseen oppimisympäristöön liittyvät hyvin merkittävästi lapsen kiinnostuksen kohteet, spontaanit leikit ja taiteellinen ilmaisu. (Ruokonen & Rusanen, 12) Nevasen (2015, 19) mukaan hyvä oppimisympäristö tarjoaa lapselle välineitä ajatteluun ja uuden tiedon luomiseen.

Ympäristön esteettisessä ja kulttuurisessa kokemisessa on Rusanen mukaan olennaista, että lapsi oppii havainnoimaan, jäsentämään ja arvottamaan omaa elinympäristöään. Erilaisten kuvallisten työskentelytapojen (esimerkiksi hiilipiirtäminen ja maalaaminen) seurauksena lapselle avautuu mahdollisuus tallentaa vuodenaikojen vaihtelua luonnossa. Lapselle voi olla todella oivalluksia tuottava kokemus päästä seuraamaan vuoden kiertoa luonnossa esimerkiksi itse valittua puuta tarkkailemalla. (Rusanen 2007, 51.)

3.2 Kuvataidekasvatuksen sisällöt

Varhaisiän kuvataidekasvatus pitää sisällään neljä osa-aluetta. Näitä ovat kuvataiteellinen kokeminen, median tarkastelu, kuvataiteellinen ilmaisu sekä ympäristön esteettinen ja kulttuurinen kokeminen. Näiden tavoitteena on rakentaa yhteyksiä esi- ja alkuopetukseen, mutta samalla myös suunnata lapsen oppimista yhteiskunnan tarkasteluun. (Rusanen 2007, 49.)

Kuvataiteellisessa ilmaisussa lapsi harjoittelee kuvallisia työskentelytapoja erilaisin menetelmin. Parhaillaan toteutuessaan tämä on tutkivaa ja kokeilevaa toimintaa, jossa lapsi ilmaisee itseään ja ajatuksiaan, sekä analysoi havaintojaan ympäröivästä maailmasta. Kun lapsi ilmaisee itseään kuvallisesti, hän harjoittelee samalla kommunikointia. Rusanen mukaan lähtökohtana on oltava lapselle itselleen merkityksellinen kokemus tai tehtävä, jotta lapsen itsetuntemus syventyy ja minäkuva vahvistuu työskentelyn toimesta. Varhaiskasvattajan rooliin kuuluu tallentaa lapsen töitä sekä niihin liittyvää tarinointia, jotta lasten ajatukset pääsevät ilmoille. (Rusanen 2007, 49–50.)

Kuvataiteellisen kokemisen seurauksena lapsen on mahdollista vastaanottaa taidetta. Tällaista on esimerkiksi, kun lapsi tutustuu kuvataiteilijan työhön, taideteoksiin museoissa ja näyttelyissä, erilaisiin lastenkirjojen kuvituksiin ja kortteihin. Tällaisen kokemisen jälkeen on tärkeää keskustella omista kokemuksista ja ajatuksista, sillä siten lapsi oppii ilmaisemaan omia mieltymyksiään. Varhaiskasvattajan tärkeänä tehtävänä onkin huolehtia rikkaasta kuvallisesta ympäristöstä, jossa on myös nähtävillä lasten itse tekemiä sekä valitsemia töitä. On merkittävää, että lapsen oppimisympäristössä on näkyvillä hänen oma käden jälki. (Rusanen 2007, 50.)

Rusasen mukaan median tarkastelun avulla luodaan valmiuksia, jotka ovat lapselle välttämättömiä. Mediakulttuurista on nimittäin tullut nykypäivänä hyvin merkittävä osa lastenkulttuuria. Lapsen kuvista, tarinoista ja leikeistä voidaan havaita se, kuinka paljon mediakulttuuri korvaa sitä kokemusmaailmaa, joka on aikaisemmin pohjautunut lapsen suoraan kokemukseen. Varhaiskasvattajalla on tärkeä tehtävä käyttää median stereotyyppisiä sankareita ja tarinoita kasvatuksen välineenä. (Rusanen 2007, 51.)

3.3 Kasvattaja luovan prosessin tukijana

Rusasen ym. (2014, 35) mukaan lapsen laadukas toiminta tarvitsee aina aikuisen tuen. Se ei siis voi olla pelkästään vapaata puuhastelua, sillä silloin lapsi pystyy saavuttamaan vain sen, mikä on mahdollista ilman apua. Kasvattajan tehtävänä on siis luoda lapselle optimaalinen oppimisympäristö, asettaa tavoitteita ja edellytyksiä, tukea asenteita ja itse prosessia sekä antaa palautetta ja innostaa lasta. (Rusanen ym. 2014, 35; Rusanen 2007, 49.)

Toisaalta Rusanen (2014, 30) toteaa myös, että aikuisen vaikutus saattaa myös estää lapsen luonnollisen ilmaisun. Aikuinen ei saa vaatia lapselta liiallista tottelevaisuutta tai asettaa lasta ja tämän yrittämistä naurunalaiseksi. Nämä voivat johtaa siihen, että lapsesta kasvaa epävarma ja hän tukahduttaa oman luovuutensa. Tällöin lapsi saattaa päivittäin hakea suorituksillaan kasvattajien hyväksyntää. Oman vapauden merkitys riittävässä määrin korostuukin luovuutta tukevassa ympäristössä. On tärkeää, ettei kuvataidekasvatuksesta tehdä painostavaa, kilpailullista tai rajattua, vaan lasta tuetaan, ymmärretään ja kannustetaan. (Uusikylä 2001, 17–18).

Vääränlaisella palkitsemisella ja arvostelulla voi olla negatiiviset seuraukset. Näin tapahtuessa lapsi voi tukahduttaa oman sisäisen luovuutensa. Uusikylän mukaan palkinnot yleensä laskevat luovuutta ja sisäistä motivaatiota. Kasvattaja ei saisi käyttää esimerkiksi negatiivisia leimaavia ilmaisuja. Tällaisesta hyvä esimerkki on: ”Etkö vieläkään osaa?”. Parhaita pedagogisia palkkioita ovatkin aineettomat palkkiot, kuten hymy, nyökkäys ja rohkaisu. (Uusikylä 2001, 19).

Lapsi on luonnostaan luova ja kokeilunhaluinen, kunnes häntä ohjataan taidollisten tai tiedollisten suoritusten pariin. Hyviä esimerkkejä ovat "Nyt pidät kynää aivan väärällä tavalla" tai "Ei taivas ole vihreä, vaan sininen". Kasvattajan ei tule tietoisesti kouluttaa yhdestäkään lapsesta luovaa aikuista, sillä tämä johtaa todennäköisemmin juuri päinvastaiseen tulokseen. Siihen, että lapsesta voi kasvaa ahdistunut suorittaja. (Uusikylä 2001, 15–16).

Kasvattajan tehtävänä on luoda ympäristö, jossa on aikaa kokeilla ja ilmaista itseään. Työskentelyyn on siis varattava tarpeeksi aikaa, jotta lapsi pystyy tutkimaan ilmiöitä sekä ratkaisemaan ongelmia. (Rusanen 2007, 49). Lisäksi kasvattajan tehtäviin kuuluu vahvistaa lapsen käsitystä itsestään oppivana ja kehittyvänä, ja sanoittaa, että lapsi kelpaa sellaisena kuin on. (Rusanen ym. 2014, 47.) On myös tärkeää muistaa, ettei kasvattajan tehtävänä ole korjata tai täydentää lapsen töitä. Kasvattajan tulee pikemminkin miettiä lapsen töitä arvostava esillepano. (Rusanen 2007, 51–52.)

4 Kuvataidekasvatuksen näkökulmia 3–5-vuotiaan lapsen kehitykseen ja oppimiseen

Varhaispedagogiikassa tärkeänä tavoitteena on kehittää lapsen kykyä hahmottamiseen sekä todellisuuden jäsentämiseen. Sisäisten mielikuvien luominen ja kuvittelamisen taito ovat tärkeitä kykyjä lapsen eettisen kehityksen kannalta. Monipuolinen kuvittelukyky tarjoaa lapselle erilaisia ratkaisumalleja ristiriitatilanteisiin sekä paremman mahdollisuuden eläytyä omiin ja muiden tunteisiin. Varhaiskasvattajan rooliin kuuluukin tarjota lapselle monipuoliset välineet symbolisen ja konkreettisen todellisuuden käsittelyn välille. (Ruokonen & Rusanen 2009, 12)

Lapsi saa taiteen kautta mahdollisuuden kokea ja ilmaista elämää ja arkea turvallisoin keinoin. Taide mahdollistaa lapselle sen, että kaikki on "leikisti totta". Lapsi voi luoda maailmaansa haluamallaan tavalla lukemattomia kertoja uudelleen. Tämän avulla lapsi opettelee käsittelemään tunteitaan turvallisesti ja pystyy kohtaamaan maailmaa

tai omaa perhettään koskevia vääryyksiä itselleen sopivalla tavalla. Taide mahdollistaa esimerkiksi ahdistavien tunteiden läpikäymisen turvallisesti. (Karppinen, Puurula ja Ruokonen 2001, 6–7.)

On tärkeää muistaa, ettei kuvataidekasvatuksessa keskitytä pelkästään tuloksiin, vaan nimenomaan luovuuden kehittämiseen ja lapsen asenteiden ja prosessien tukemiseen. Lapsen luova asenne näkyy esimerkiksi toimintatapojen kokeilussa, ongelmanratkaisussa sekä omien rajojen kokeilemisena ja ylityksenä. Kun lapsi voi omalla tavallaan pilkkoa asioita osiin ja koota ne uudestaan omalla tavallaan, luovuus kehittyy. Rusanen (2007) mukaan elämykset ovat suuressa roolissa luovan prosessin viritelyvaiheessa. Elämykset synnyttävät moniaistisia mielikuvia, jotka taas koskettavat lapsen tunnemaailmaa. Juuri mielikuvat ovat välttämättömiä kuvallisessa työskentelyssä, sillä jos lapsi vain kopioi kasvattajan antamaa mallia, hän oppii noudattamaan ohjeita ja toistamaan. Tällöin hieno- ja karkeamotoristen taitojen harjoittelusta puuttuu kognitiivinen ja kokemuksellinen kytkös. (Rusanen 2007, 49-53.)

Kuvataidekasvatus tukee lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista hyvin kokonaisvaltaisesti. Kuvataiteellinen työskentely tukee lapsen identiteettiä sekä sen rakentumista. Se tarjoaa mahdollisuudet harjoittaa fyysisiä, motorisia, kognitiivisia ja sosiaalisia taitoja, sekä keinoja tunne-elämän kohtaamiseen ja jäsentämiseen. Kuvataide on lapselle keino ilmaista omia kokemuksiaan, näkemyksiään sekä omaa itseään. Ryhmässä lapsella on mahdollisuus harjoittaa oman toimintansa arvostamista, sekä itsenäisyyttä verrattuna kasvattajaan ja ikätovereihinsa. Kuvataiteen prosessissa kognitiiviset taidot ovat hyvin olennaisessa osassa, sillä heti alussa lapsi joutuu päättämään, mitä hän aikoo esittää ja millä välineillä. Lisäksi hän joutuu koko työskentelyn ajan keskittymään, suunnittelemaan sekä tekemään valintoja ja ratkaisemaan ongelmia. (Rusanen 2007, 52.)

Varhaisessa kuvataidekasvatuksessa on hyvin monipuoliset mahdollisuudet harjoittaa hieno- ja karkeamotoriikkaa, silmän ja käden koordinaatiota sekä eri aistien toimintaa (Rusanen, 53). Lisäksi laadukas taidekasvatus tukee lasten hyvinvointia ja toimii samalla ehkäisevänä mielenterveystyönä. Eettinen kasvatus on myös osa taidekasvatusta, sillä kulttuurisen moninaisuuden huomioiminen tukee lapsen kasvua maailmankansalaiseksi. (Rusanen ym. 2014, 23–25.)

Ne sosiaaliset taidot, joita harjoitellaan päiväkodissa, helpottavat kouluun sopeutumisesta. Sosiaaliset taidot näkyvät mm. Työskentelyn taitoina ja vuorovaikutustaitoina (keskusteluun osallistuminen, ryhmätöiden tekeminen, keskittymiskyky, oman vuoron odottaminen, tuntiosallistuminen ja toisten kuunteleminen). Oleellinen osa sosiaalisia taitoja koulumaailmassa on myös empatiakyky ja kyky ilmaista itseään. Sosiaaliset taitojen ansiosta lapsi pystyy solmimaan kaverisuhteita. Positiiviset ihmissuhteet ovat merkittävässä roolissa lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja koulumenestyksen kannalta. (Pulkinen 2002, 7–8; Pölkki 1990; Denham, Blair, DeMulder, Levittas, Sawyer, Auerbach-Major & Queenan 2003, 239.)

4.1 3–vuotiaan kuvataidekasvatuksesta

Kolmevuotiaana lapsi on yhä hyvin kokonaisvaltainen. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsen kokemisessa kaikki aistit ovat hyvin intensiivisesti mukana. Lapsi havaitsee ympäristöään erityisesti näkö- ja tuntoaistin avulla nauttien sekä liikkeen että näköaistin kokemuksista. (Rusanen ym. 2014, 46.)

Ihmishahmojen (pääjalkaisten) piirtäminen on jo yleensä alkanut ennen kolmatta ikävuotta (Rusanen ym. 2014, 50). Noin kolme vuotiaan piirrosjälkeä voidaan kutsua riimusteluksi. Se alkaa tavallisesti lapsen toisen elinvuoden aikana ja voi jatkua jopa viidennelle ikävuodelle saakka, jolloin se voi sekoittua seuraavaan kehitysvaiheeseen – kuvalliseen kerrontaan. Yhdysvaltalaisen lasten piirustuksia tutkineen psykologi Dale Harrisin mukaan riimustelu on enemmän kuin satunnaista jälkeä. Piirtäessään ja maalatessaan lapsi muuttelee liikkeiden ratoja sekä nopeutta. (Salminen, 1980, 36.)

Riimustelussa on havaittavissa kolme kehitysvaihetta, jotka lapsen voidaan olettaa käyvän läpi neljänteen ikävuoteen mennessä. Kolmevuotiasta lasta kuvaavat parhaiten riimustelun toinen (kontrolloidun riimustelun) ja viimeinen (nimeävän riimustelun) vaihe. Kontrolloidussa riimustelussa lapsi katsoo piirrosta ja pysyy piirtämisalueella. Lapsen kädenjälki on myös pienempää ja liike on toistuvaa. Siinä on havaittavissa ihmisen kuvaamiseen liittyviä viivoja ja muotoja. Erityisesti ympyrän piirtäminen on saanut suuren merkityksen, sillä se mahdollistaa ihmisen kuvaamisen ja näin myös lapsen oman minäkuvan kehityksen. Nimeävän riimustelun vaiheessa taas on olen-

naista, että lapsi nimeää hahmon joksikin henkilöksi tai toiminnan kohteen esimerkiksi juoksemiseksi. Nimeäminen saattaa kuitenkin muuttua työn edetessä. Lapsella on tässä vaiheessa sormiote jo hallinnassa ja hän osaa pitää työvälinettä sormiensa välissä. Lapsi osaa myös huomioida tyhjän alueen työssä. (Rusanen ym. 2014, 46–47.)

Varhaisen kuvataiteen tulisi olla luonteeltaan kokeilevaa, prosessia korostavaa ja erilaisia aistimuksia tuottavaa. Kolmevuotias lapsi osaa jo toimia kielellisten ohjeiden mukaan. Halu matkia muita kehittyy lapselle, mikä taas mahdollistaa sosiaalisen oppimisen. Säännönmukaisuus alkaa kiinnostaa lasta entistä enemmän, jolloin asioiden lajittelu ja järjestely ovat hyvin mieleistä puuhaa. (Rusanen ym. 2014, 47.)

Lapsen ollessa kolmevuotias hänelle tärkeintä kuvallisessa työskentelyssä on toiminnallisuus. Vaikka kuvallisen ilmaisun tilanteet ovat lapselle vielä pääasiassa leikkiä ja ne syntyvät nopeasti, on muistettava, etteivät kuvat kuitenkaan ole sattumanvaraisia. (Rusanen N.d., 51.) Vaikka kuvien ei tarvitsekaan esittää mitään, voi lapsi silti itse nimetä työn tai kohteen. Tällöin aikuinen voi kirjoittaa lapsen kertoman paperille tai sen toiselle puolelle. Rusasen mukaan tämä on olennainen osa työskentelyä. Tämä on tilaisuus, jossa lapsi pystyy jakamaan oman maailmansa ja tekemään sen näkyväksi muille. Tämä mahdollistaa myös lapsen yksilöllisen huomion saamisen sekä antaa onnistumisen kokemuksia. Näillä keinoin voidaan myös harjoitella kuuntelemista, kuulluksi tuleamista ja keskustelemista. (Rusanen 2007, 51–54)

Kolme vuotias voi oman kiinnostuksensa mukaan käyttää erilaisia piirtimiä, siveltimiä sekä nestemäisiä värejä. Lapsen kuvissa on havaittavissa yksinkertaisia muotoja, viivoja sekä hahmoja. Lapsi kykenee esteettisiin valintoihin, esimerkiksi värivalintojen suhteen maalauksessaan tai värikynävalinnoissaan. Lapsi ymmärtää kuvissa ilmaistuja tunteita. (Rusanen 2007, 51–52.)

Kolmevuotias on tietoinen siitä, onko hän tyttö vai poika. Hän on solminut kiintymyssuhteen muutamiin läheisiin ihmisiin, jonka turvallisuus/turvattomuus näkyy hänen elämässään. Lapsi joutuu lähes päivittäin huomaamaan sen tosiasian, ettei ole täysin tasavertainen aikuisen kanssa, vaan joutuu kokemaan pienuutta ja ulkopuolisuutta. Näitä kaikkia tunteita lapsi pystyy käsittelemään varhaisessa kuvataidekasvatuksessa. (Sinkkonen 2001, 23.)

Lapsen neurologinen ja kognitiivinen kehitys on hänen oman tahdon harjoittelun psyykkisten ilmiöiden taustalla. Kolmivuotiaan sanalliset ja motoriset taidot ovat kehittyneet merkittävästi hyvin lyhyessä ajassa. Lapsi osaa puhua jo lyhyitä lauseita. Psyykkisellä tasolla on kyse lapsen erillisyydestä ja itsenäisyydestä, jota lapsi ilmaisee esimerkiksi olemalla kaikesta eri mieltä vanhempiensa kanssa. Taidekasvatuksessa, kuten kasvatuksessa ylipäätään, on tavoitteena tarjota lapselle keinoja käyttää verbalisia taitoja erimielisyyksien selvittelyyn ja auttaa tunteiden säätelyssä. (Sinkkonen 2001, 24–25.)

Lapsen tekemät kuvat kertovat paljon hänen kiinnostuksistaan sekä niistä sosiaalisista, kulttuurisista ja psykologisista olosuhteista, jotka kuuluvat hänen päivittäiseen elämäänsä. Lapsen töiden tarkastelu mahdollistaa tiedonsaannin siitä, pysyykö lapsi normaalin kehityksen rajoissa. Esimerkiksi Suomen neuvoloissa seurataan lapsen hahmottamiskyvyn kehitystä ja olettamuksena on, että kolmevuotias osaa jo jäljentää ympyrän. (Rusanen ja Torkki 2001, 90.)

Varhaisiän kuvataiteessa hyvin olennainen piirre on sosiaalinen oppiminen ja hyväksytyksi tuleminen. Lapselle on tärkeää ikätovereiden hyväksyntä, heidän matkiminen ja heidän mielipiteet. Kuvien tulee esittää lasten tarkoittamia asioita ja yksityiskohtien olla sellaisia, millaisiksi lapset ovat ne itse tarkoittaneet. (Rusanen ym. 2014, 45.)

4.2 4–5-vuotiaan kuvataidekasvatuksesta

Neljänten ikävuoteen mennessä lapsen kuvissa alkaa esiintyä asioiden tarkoituksellisuus. Fyysinen ja konkreettinen toiminta viehättävät ja erityisesti pojilla saattaa esiintyä valtava tarve liikkua. (Rusanen ym. 2014, 50; Rusanen ja Torkki, 52.) Tämän ikäinen käyttää mielellään mielikuvitustaan, mutta kertoo myös kuvillaan tai hahmottelee ympäristöään. Lapsi lisää enemmän yksityiskohtia esittämiseen ja pyrkii täsmällisempään tilalliseen kuvaamiseen. Hän myös osaa jo tunnistaa päävärit (sininen, punainen, keltainen). Lapsi kiinnittää huomiota taideteokseen kokonaisuutena tai vähintäänkin sen useisiin osatekijöihin. Hän nauttii sosiaalisesta vuorovaikutuksesta

työskentelytilanteissa, huumorista ja liioittelusta. On muistettava, että lapsi tarvitsee riittävästi harjoittelua ja monipuolisia ilmaisutapoja. (Rusanen 2007, 52.)

Kun pääjalkaisten piirtäminen on alkanut ennen kolmatta ikävuotta, 4 – 5-vuotias osaa jo lisätä piirrokseseen yksityiskohtia sekä tarkentaa kuvaa. Pää saa hiukset ja kasvoille taiteillaan ilme, pää liitetään kiinni vartaloon, usein kasvot hymyilevät ja hahmo katsoo suoraan piirtäjään. Myös sormet ja varpaat voidaan löytää kuvasta. Lapsi saattaa käänellä paperia piirtäessään, ja piirrettyjen asioiden ja ihmisten koko määräytyvät subjektiivisesti – ne eivät siis määrity suhteessa toisiinsa. Lapsen huomio kiinnittyy harvoin työn kokonaisuuteen, vaan enemmän yksityiskohtiin. Tämän ikäinen lapsi nauttii paljon sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja ilmaisee tunteitaan. Neuvolassa nelivuotiaan voidaan odottaa osaavan kopioida neliön. (Rusanen ym. 2014, 50.)

Yhdysvaltalaisessa Zero-projektissa tutkijat nimesivät viidennen ikävuoden luovuuden kultaiseksi iäksi, sillä viisivuotiaiden lasten ja aikuisten taiteilijoiden piirrokset muistuttivat kovasti toisiaan. (Rusanen ym. 2014, 31; Rusanen ja Torkki 2001, 90.) Yhteisiä piirteitä olivat muun muassa viivan käytön ilmaisevuus ja töiden tasapainoisuus. (Rusanen ja Torkki 2001, 90.)

Bernard Darras ja Anna Kindler ovat tutkineet taidekasvatusta sekä taidekasvatuksen merkityksiä luokkahuoneessa sekä varhaiskasvatuksessa. Heidän mukaansa lapsen luonnolliseen kehitykseen kuuluu, että lapset toistavat ja tulkitsevat uudestaan ikätovereidensa sekä vanhempien lasten piirroksia. Saman ikäisten mielipiteet ovat tärkeitä sekä se, että piirtämistilanteessa voi keskustella, jakaa ehdotuksia ja saada neuvoja piirustusten parantamiseen. (Rusanen ja Torkki 2001, 90.)

Useimmiten pojat kuvaavat piirroksissaan toimintaa ja toiminnallisuutta, kun taas tytöt olemista. Sukupuolien väliset erot näkyvät muunmuassa aiheiden valinnassa, värien käytössä ja kuvantekoprosessissa. Usein tytöt tekevät koristeellisia kuvia, joiden aiheena on yleensä ihminen, hevonen, sydän, kukka, puu tai auringonlasku. Tytöt myös valitsevat usein väreiksi vaaleanpunaisen, keltaisen, kultaisen ja kiiltävän. He ovat itsekriittisiä, käyttävät paljon aikaa työskentelyyn ja korjailevat työtään. Pojat taas usein valitsevat aiheekseen sodan, taistelun, tulen, auton, veneen, pommit, lentokoneen tai vaaralliset eläimet. He myös kuvaavat mielellään avaruutta. Pojat valit-

sevat värikynien sijaan välineeksi tussit tai lyijykynän. He myös työskentelevät nopeasti ja tuottavat paljon. Poikien kuvalliset teemat ovatkin usein sidoksissa hallinnan tunteeseen ja identiteetin rakentamiseen. Hyvän ja pahan taisteluita kuvatessaan he eivät pelkästään esitä sitä, vaan he käsittelevät taistelijoiden välisiä suhteita, reilua ja oikeudenmukaisuutta. (Rusanen ja Torkki 2001, 91.)

5-vuotiaalle lapselle on kehittynyt kyky mentalisaatioon (Larmo 2010, 616), eli ymmärrys siitä, etteivät muut lapset ajattele samoin kuin hän itse, eivätkä he tiedä tai näe samoja asioita kuin hän. Lapsi saattaa arvottaa ympäristöään esteettisin perustein, vaikkei hän osaisikaan perustella, mikä on kaunista ja miksi. Tulkitessaan kuvia lapsi täyttää usein näkemisen ja ymmärtämisen välisen kuilun mielikuvituksella. Lapsi pystyy tunnistamaan ajan kulun kuvissa esimerkiksi menneisyytenä, nykyisyytenä ja tulevaisuutena. (Rusanen ym. 2014, 51.)

5 Kouluvalmius

5.1 Näkökulmia kouluvalmiuden käsitteeseen

Kouluvalmius on käsitteenä hyvin laaja ja sen takia sen määrittely on tuottanut monille tutkijoille vaikeuksia. Kouluvalmiutta tarkastellaankin nykyään yleensä yksilön kehityksen eri osa-alueiden yhteistuloksena, josta sitten muodostuu lapsen kokonaisvaltainen kouluvalmius. (Linnilä 2006, 31, 38.)

Maija-Liisa Linnilän (2007, 12) mukaan kouluvalmiuskäsitteestä on käytetty aikaisemmin termiä koulukypsyys. Kouluvalmiutta voidaan Linnilän (2007, 12–13) mukaan tarkastella muun muassa maturaation eli kypsyymisen näkökulmasta sekä sosiokulttuurisesta näkökulmasta. Sitä on kuvattu perinteisesti lapsen piirteiden kokonaisuutena, joka koostuu fyysisestä, kognitiivisesta, motorisesta sekä sosiaalisesta pystyvyydestä. (Ahonen, Lamminmäki, Närhi ja Räsänen 1995, 170; Pedanet N.d.) Esimerkiksi kouluvalmiuteen liittyvä koulunaloittamisen lykkääminen on 1930-luvulta lähtien perustunut maturaation näkökulmaan. Linnilä tiivistää ajatuksen siihen, että lapsella on olemassa sisäinen kello, jonka mukaan hän kypsyy. Tällöin kouluvalmius on kypsyymi-

sen tulos. (Linnilä 2007, 12-13.) Perinteisen kypsyamisen näkökulman mukaan koulu-kypsä lapsi on kehitystasoltaan valmis oppimaan opetussuunnitelman mukaiset sisäl-löt ja kykenee työskentelemään tavallisessa luokkaympäristössä (Vainikainen, Marja-nen, Kupiainen, Gustavson ja Hautamäki. 2011, 2).

Sosiokulttuurisen näkökulman ydin taas on kulttuuristen ympäristötekijöiden huomi-oimisessa sekä vuorovaikutuksen korostamisessa. Päinvastoin kuin kypsyamisen näkö-kulmassa, sen lähtökohtana on ajatus siitä, ettei koulunaloitus ja oppiminen edellytä kypsyä. Lapsen kehittyminen on oppimisen ja opetuksen tulos. Vygotsky on sosio-kulttuurisen kehityskäsityksen tunnetuin edustaja. (Linnilä 2007, 12-13.) Koulussa on tultava toimeen muiden oppilaiden kanssa ja on erittäin tärkeää osata työskennellä ryhmässä. Juurikin toisten auttaminen, kuunteleminen ja kaveruus ovat tärkeitä tai-toja. Opettajan ja lapsen väliselle suhteelle on eduksi se, jos lapsi on oppinut ole-maan aikuisen kanssa, tekemään yhteistyötä ja kuuntelemaan tätä sekä ottamaan vastaan tietoa ja ohjausta. (Pedanet N.d.)

Yksilönäkökulmasta kouluvalmius voidaan myös määritellä lapsen kehityksen vai-heeksi, jossa hän on saavuttanut tarkoituksenmukaisen tason keskeisistä kehitty-misen ja oppimisen alueista kouluun siirtymisen kannalta katsottuna. Näitä ovat esimer-kiksi lapsen sosiaalinen kompetenssi, fyysinen terveys, kognitiiviset ja kielelliset tai-dot sekä motorinen kyvykkyys. (Ojala 2015, 79.)

Suomessa on 2000-luvulla keskusteltu opetukseen liittyvistä järjestelyistä lapsen yksi-löllisen kouluvalmiuden sijaan. Voidaan siis puhua koulun valmiudesta vastaanottaa koulutulokkaita. (Linnilä 2011, 36, 81, 96.) 2010-luvulla kouluvalmiuskeskustelu onkin siirtynyt käsittelemään lähestulkoon pelkästään koulun valmiutta vastaanottaa erilai-set oppilaat (Kolehmainen, Saarinen & Kontu, 36–37.) Tähän vaikuttaa kolme tekijää: opettajien ammatillinen osaaminen ja sen päivittäminen, lapsen ja lapsuuden kuule-minen ja kunnioittaminen sekä kasvatustyö, jota tehdään yhdessä vanhempien kanssa. Lapsen kunnioittamiseen ja kuulemiseen sisältyy Linnilän mukaan Vygotskin teoria lähikehityksen vyöhykkeestä. Lisäksi on muistettava, ettei koulutulokkaan maailmaan kuulu valmiuden pohtiminen. Yksi vaikuttaja on kasvatuskumppanuus, eli vanhempien omaa lastaan koskevan asiantuntijuuden huomioiminen. Kasvattajan on tärkeää tehdä yhteistyötä vanhempien kanssa, kuunnella heitä ja kohdella heitä

oman lapsensa kasvun ja kehityksen parhaina asiantuntijoina. (Linnilä 2011, 36, 81, 96.)

Seuraavissa kappaleissa erittelen tarkemmin yksilökeskeistä, kontekstuaalista sekä dynaamista näkökulmaa kouluvalmiuteen.

5.1.1 Yksilökeskeinen näkökulma

Yksilökeskeisessä tarkastelutavassa on kiinnitetty huomiota erityisesti lapsen kypsymiseen. Ensin nähtiin, että lapsen kouluvalmius määrittyy lapsen sisäisen kypsymisen myötä, johon ympäristö ei pysty vaikuttamaan merkittävästi. Tehtyjen havaintojen perusteella asiantuntijat pystyivät laatimaan ikäkausikohtaiset normit lapsen kokonaiskehittymiselle ja jos lapsi alitti nämä normit, ei hän ollut kypsä siirtymään kouluun. Tällöin häntä kehoitettiin odottamaan esimerkiksi vuoden ajan. Kypsymisteoriassa ei määritellä tarkkaan lapsen kehittymistä esimerkiksi kognitiivisella, fyysisellä ja sosiaalisella alueella, vaan huomion kohteena on lapsen kokonaisvaltainen kehitys erilaisissa käyttäytymisen tilanteissa, kuten esimerkiksi perushoitotilanteissa. (Ojala 2015, 79–80.)

5.1.2 Kontekstuaalinen näkökulma

Kontekstuaalisessa näkökulmassa voidaan erottaa karkeasti behavioristinen sekä sosiokulttuurinen lähestyminen.

Behavioristisessa kouluvalmiuden tarkastelussa korostetaan ympäristön merkitystä lapsen kouluvalmiuden suhteen. Ajatuksena siinä on, että kouluvalmius muotoutuu sen mukaan, minkälaisia virikkeitä lapsen kehitysympäristö tarjoaa ja miten lapsen käyttäytymistä säädellään. Tämän näkemyksen mukaan lapsen kouluvalmius voidaan määritellä ulkoisen käyttäytymisen suoritusten kautta. Kouluvalmiin lapsen oletetaan osaavan esimerkiksi nimetä värejä ja muotoja, kirjoittaa oma nimi, tunnistaa aakkoset sekä tietää numerot 1–10. (Ojala 2015, 80.)

Sosiokulttuurisessa lähestymistavassa taas korostetaan sosiaalista ympäristöä ja vuorovaikutussuhteita kouluvalmiuksien kehittäjänä. Näkemyksen taustalla on Vygotskin teoria oppimisesta ja kehityksestä. Sen mukaan valmius on ympäristöstä käsin opituissa taidoissa. Valmius liittyy kulttuuriin ja sen kehittymiseen, jolloin valmius kehittyy ihmisen ja kulttuuriympäristön välisen vuorovaikutuksen välityksellä, kun yksilö toimii yhteiskunnassa ja sen kulttuuri-instituutioissa – kuten päiväkodissa. Olennaista teorialle on Vygotskin ajatus lähikehityksen vyöhykkeestä. (Ojala 2015, 80.)

5.1.3 Dynaaminen näkökulma

Dynaamisen näkemyksen mukaan kouluvalmius kehittyy lapsen ja ympäristön välisenä vuorovaikutuksena, joka muuttuu jatkuvasti. Huomio kiinnitetään sekä kehittyvään ja kypsyvään että kehittyneeseen ja kypsyneeseen valmiuteen. Näitä valmiuksia ohjaavat lapsen yksilölliset ja yhteisölliset tekijät opetuksen ja kasvatuksen välityksellä. (Ojala 2015, 80.) Lapsen lähestyessä kouluikää hänelle ilmaantuu herkkyyksikausi, jolloin hän on erityisen kiinnostunut hankkimaan ja oppimaan koulussa tarvittavia taitoja. (Hellström 2010, 166.)

5.2 Kouluvalmiuden arviointi varhaiskasvatuksessa

Kouluvalmiutta myös arvioidaan jatkuvasti hyvin moniammatillisesti. Arvioinnissa on mukana tutkijoita, psykologeja, erityisopettajia sekä pedagogit päiväkodeissa, esikoulussa ja perusopetuksessa. Suomessa arviointiin ei kuitenkaan ole yhdenmukaisia välineitä tai menettelytapoja, vaan sen viitekehyksenä käytetään yleensä kehityspsykologista erittelyä lapsen kehittymisen osa-alueista. (Ojala 2015, 81.) Erityisopettajien ja erityislastentarhanopettajien tehtävänä on selvittää lapsen oletettuja kehitys- ja oppimisvaikeuksia moniammatillisessa yhteistyössä muiden asiantuntijoiden kanssa. (Ojala 2015, 85.)

1980-luvulla lastenneuvolat tulivat mukaan arvioimaan lapsen kouluvalmiutta 5-vuotistarkastusten yhteydessä, ja tämä käytäntö on jatkunut nykypäivään asti. Tämän ohelle on vuonna 2009 otettu käyttöön lapsen yleiset terveydenhoitajan ja lääkärin

suorittamat terveystarkastukset, jotka suoritetaan lapsen ollessa neljän kuukauden, puolentoista vuoden ja neljän vuoden ikäinen. (Ojala 2015, 80.) Leikki-ikäisen lapsen neurologista arviota (Lene) voidaan käyttää 2,5–6-vuotiaiden lasten neurologisen kehityksen arvioinnin pohjana. Sen tavoitteena on löytää mahdollisimman varhain sellaisia kehityksellisiä ongelmia, jotka saattavat ennakoida oppimisvaikeuksia kouluiässä. (Leikki-ikäisen neurologinen kehitys (Lene) 2015.)

Kouluvalmiuden käsite sekä sen arvioiminen eivät ole yksiselitteisiä tai helposti määriteltäviä. Onkin esitetty, että meidän tulisi puhua kouluvalmiuden sijaan oppimisvalmiuksista tai "koulun valmiudesta ottaa vastaan koulutulokkaita" (Ojala 2015, 87). Kouluvalmiuksien tutkiminen antaa meille tietoa lapsen oppimisen vahvuuksista ja heikkouksista, jolloin me pystymme paremmin tukemaan lasta jatkossa. Kouluvalmiustutkimukset antavat meille arvokasta tietoa siitä, kuinka voimme siirtää suosituksia koulukäytäntöön. (Ojala 2015, 87.)

6 Opinnäytetyön prosessi

6.1 Tutkimuskysymys ja tutkimusmenetelmä

Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena oli kartoittaa tietoa siitä, millainen rooli varhaisella kuvataidekasvatuksella on kouluvalmiuksien kehittäjänä varhaiskasvatuksessa 3–5-vuotiailla lapsilla. Tavoitteena oli koota jo olemassa olevaa tietoa kouluvalmiudesta ja sen kehityksestä päiväkodissa varhaisen kuvataidekasvatuksen mahdollistamana. Perusteena aiheen valinnalle oli se, ettei tätä ole mielestäni tutkittu paljoa ja koin, että olisi hyvä koota jo olemassa olevia tutkimuksia yhteen. Lisäksi varhaiskasvatuslaissa ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan pedagogiikkaa ja varhaiskasvatuksen tehtävänä on tarjota lapsille tasavertaiset mahdollisuudet kulttuuriseen kehittymiseen. Tämän takia koen aiheen tärkeäksi.

Kirjallisuuskatsauksen tavoitteeseen kuuluu arvioida ja yhdistää tietoa aiheesta jo käsittelevistä tutkimuksista. Näin tutkimusnäyttö voidaan ottaa soveltavasti käyttöön.

(Hovi; Saranto; Korhonen; Korhonen & Holopainen 2011, 37.) Kun varhaisen kuvataidekasvatuksen roolista saadaan enemmän tietoa kouluvalmiuksien tukijana, sitä voidaan jatkossa hyödyntää paremmin varhaiskasvatuksessa.

On olemassa erilaisia kirjallisuuskatsauksia. Näitä ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi. (Salminen 2011, 6.) Opinnäytetyön kirjallisuuskatsauksen tyyppiä valikoitui kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jota voidaan kutsua niin sanotusti yleiskatsaukseksi. Tämän avulla pystytään kuvaamaan laajojakin kokonaisuuksia ilman tiukkoja sääntöjä, ja lopputuloksesta on mahdollista saada tekijänsä näköinen. (Salminen 2011, 1–7.)

6.2 Kirjallisuuskatsauksen aineisto

Kirjallisuuskatsauksen aineiston hakuja suoritin aktiivisesti erilaisista tietokannoista (ARTO-kotimainen artikkeliviitetietokanta, eBook Collection, Social care online). Kriteereinä olivat ajankohtaisuus, suomen- ja englanninkieliset julkaisut sekä se, että teksti löytyy ilman lisäkuluja. Aineistoa löytyi sekä kirjastoista, JAMK kirjaston verkkojulkaisusta sekä manuaalihakulla Googlesta ja Google Scholarista.

Jotta kirjallisuuskatsaus onnistuisi, on hakustrategian toteuttaminen hyvin kriittinen vaihe. Tavoitteena on haun avulla löytää kaikki aiheen kannalta oleelliset tutkimukset. (Pudas-Tähkä & Axelin 2007.) Suoritin hakua sekä suomen- että englanninkielellä. Hakusanat muodostuivat tutkimuskysymyksen perusteella. Suomenkielisiä hakusanoja/lausekkeita olivat: varhainen, kuvataidekasvatus, varhainen kuvataidekasvatus, taidekasvatus, lapsi, päiväkotiki, kouluvalmius, kouluvalmiudet, koulukypsyys, koulunvalmius, varhaiskasvatus, oppiminen, kasvattaja. Englanninkielisiä hakusanoja/lausekkeita olivat: early, childhood, early childhood, art, visual arts, school readiness, kindergarten, development, learning, arts, play, pre-school.

Sisäänottokriteereiksi muodostuivat seuraavat:

- Tekstien tulee olla luettavissa kokonaan ja ilmaiseksi
- Englannin tai suomen kieli
- Julkaistu vuosien 2006-2015 välillä

Jouduin melko nopeasti hylkäämään alkuperäisen kriteerini käyttää pelkästään tuoreita lähteitä (2010-2018). Joko nämä olivat maksullisia artikkeleita, niitä ei löytynyt, tai kirjoihin kirjastossa oli kuukausien jonot. Tarkastelin kirjallisuutta kuitenkin kriittisesti, ennen kuin ne päätyivät lopulliseen työhön.

Kolme tutkimusta/artikkelia täyttivät kriteerini ja päädyin tutkimaan niitä tarkemmin. Nämä ovat Nevasen väitöskirja ”Focusing on arts education from the perspectives of learning, wellbeing, environment and multiprofessional collaboration. Evaluation research of an arts education project in early childhood education centres and schools.”, Brownin, Benedettin ja Armisteadin tutkimus ”Arts enrichment and school readiness for children at risk” sekä Davidin tutkimus ”Assessing the impact of a visual arts family focused pre-kindergarten intervention.”.

Nevasen (2015, 1–2) väitöskirjassa tutkitaan taidekasvatuksen yhteyksiä oppimiseen, hyvinvointiin ja yhteisöllisyyteen. Tutkimuksessa tarkastellaan taidekasvatusprojektiä, joka toteutui varhaiskasvatuksessa ja kouluissa Helsingissä. Taidekasvatusprojekti alkoi vuonna 2000. Tutkimus on arviointitutkimus, jonka tehtävänä on selvittää taidekasvatuksen yhteyksiä oppimiseen, hyvinvointiin sekä yhteisöllisyyteen. Tarkoituksena on myös tarkastella päiväkotia ja koulua taidekasvatuksen oppimisympäristöinä.

Brownin, Benedettin ja Armisteadin (2010) tutkimuksessa tutkittiin kuvataidekasvatuksen vaikutuksia kouluvalmiustaitoihin eri taustoista sekä vähävaraisista perheistä tulevilla lapsilla. Tutkimuksia oli kaksi, joista toinen keskittyi vertailemaan kouluvalmiustaitoja tavallisen esikoulun sekä esikoulun, jossa oli käytössä taideohjelma, välillä. Tutkimuksen mukaan taidekasvatus voi opettaa lasta säätelämään tunteitaan ja käyttäytymistään. Taide vahvistaa myös lapsen itsetuntoa ja motivaatiota. Taiteen roolia perustelee se, kuinka yksilö voi käyttää sen avulla koko kehoaan oppimisen tukena. Näin tapahtumat rekisteröidään useiden aistien kautta ja lapselle annetaan mahdollisuus ilmaista tietoa, tunnetta ja kokemusta monin eri tavoin. (Brown ym. 2010, 112–124.)

Davidin (2006) tutkimuksessa taas keskitytään visuaalisen taiteen vaikutuksiin lapsen kehityksessä, sekä perhekeskeiseen kouluvalmiuden interventioon ja perheen osalli-

suuteen. Tutkimuksessa on keskitytty neljävuotiaiden lasten kouluvalmiuksiin vähätuloisissa perheissä. Tarkoituksena on visuaalisen taiteen avulla kasvattaa lapsen tietämystä perusasioista.

Kokosin valitut tutkimukset ja artikkelit taulukkoon, jossa on kuvattuna tutkimuksen/artikkelin tekijät, vuosi ja maa, tutkimuksen aihe, tarkoitus ja keskeiset tulokset ja johtopäätökset.

Taulukko 1 Kirjallisuuskatsauksessa käytetyt tutkimukset ja artikkelit

Nro	Tutkimus	Tutkimuksen aihe	Tutkimuksen menetelmä ja aineisto	Tutkimuksen keskeiset tulokset ja johtopäätökset
1.	Nevanen, S. 2015. Helsinki. Väitöskirja. Focusing on arts education from the perspectives of learning, wellbeing, environment and multi-professional collaboration. Evaluation research of an arts education project in early childhood education centres and schools.	Helsingin varhaiskasvatuksessa ja kouluissa toteutetun taidekasvatuksen projektin arviointi. Tutkimuksessa tutkitaan taidekasvatuksen yhteyksiä oppimiseen, hyvinvointiin ja yhteisöllisyyteen. Päiväkoti ja koulu nähdään taiteen oppimisympäristöinä ja taiteen opettaminen yhteistyönä opettajien ja taiteilijoiden välillä.	Kuvataideopetuksen projekti alkoi Helsingissä vuonna 2000. Se oli suunnattu 3–6-vuotiaille alle kouluikäisille sekä 7–9-vuotiaille koululaisille. Aineisto koostuu opettajien, taiteilijoiden ja päivähoiton johtajien haastatteluista (N=23), kertomuksen loppulauseista (N=9) ja projektin seuranta materiaaleista. Tutkimuksen metodi oli moniulotteinen arviointi (multidimensional evaluation). Kvalitatiivinen tutkimus.	Hyvin toteutettu ja pitkäkestoinen taideprojekti voi tukea ja edistää lapsen hyvinvointia ja kykyä oppia. Tutkimuksessa oli helppo motivoida lapsia aktiviteetteihin, jotka yhdistivät tavoitteellisen työskentelyn luonnolliseen leikkiin. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että intensiivinen taideopetuksen projekti kasvatti lasten kriittistä ja luovaa ajattelukykyä. Myös lasten kiinnostus oppimiseen kasvoi ja heidän kykynsä toimia yhteisössä parani.

2.	<p>Brown, E. D., Benedett, B. & Armistead, E. 2010. Arts enrichment and school readiness for children at risk. Teoksessa Early childhood research quarterly. 112-124.</p> <p>Kaleidoscopen esikoulu.</p>	<p>Tutkimuksen mukaan taidekasvatus tarjoaa mahdollisuuden kouluvalmiustaitojen saavuttamiseen ja tukee eri taustoista tulevien lapsien kasvua ja kehitystä.</p> <p>Tutkimuksen ensimmäinen osio koskee vähävaraisesta perheestä tulevia lapsia.</p> <p>Tutkimuksen toisessa osassa vertailtiin esikoulun, jossa oli käytössä taideohjelma ja tavan esikoulun välisiä tuloksia.</p>	<p>Tutkimuksissa käytettiin Kaleidoscopen opetussuunnitelmaan perustuvaa tarkastuslistaa, jonka kautta opettajat ilmoittivat, harjoittivatko oppilaat kouluvalmiustaitojaan taitteen kautta, kuten oli tarkoitus.</p> <p>Ensimmäisessä tutkimuksessa käytettiin hierarchical linear modeling (HLM) -mallia analysointiin.</p> <p>Vanhempien haastattelut.</p> <p>194 lasta, heidän huoltajat ja opettajat. Lapsista 92 osallistui Kaleidoscopeen 2 vuoden ajan ja 102 lasta yhden vuoden ajan.</p> <p>Osallistuneista lapsista 44% oli poikia, 77% afrikanamerikkalaisia, 3% latinalaisamerikkalaisia, 8% aasianamerikkalaisia ja 12% kaukaasianamerikkalaisia.</p> <p>Kvalitatiivinen & kvantitatiivinen tutkimus.</p>	<p>Ensimmäinen tutkimus osoitti, että oppilaat harjoittelivat kouluvalmiustaitojaan varhaisen oppimisen, musiikin, luovan liikkeen ja visuaalisen taitteen tunneilla.</p> <p>Ne oppilaat, jotka osallistuivat 2 vuotta kestäneeseen esiopetukseen, osoittivat korkeampia saavutuksia kuin ne, jotka osallistuivat esiopetukseen vuoden ajan.</p> <p>Kahden vuoden opetukseen osallistuneiden lasten kouluvalmiustaidot kehittyivät, eikä merkittäviä eroja ollut havaittavissa etnisten taustojen tai kehitystasojen välillä.</p> <p>Tutkimuksen toisessa osiossa taideohjelmaan osallistuneet lapset osoittivat suurempaa avoimuutta sanastoa kohtaan kuin tavan esikoulua käyneet lapset.</p> <p>Myös tässä huomattiin, että taitteen käyttäminen esiopetuksessa voi kehittää lasten kouluval-</p>
----	--	---	---	--

				miuksia huolimatta lapsen taustoista, varallisuudesta tai kehitystasosta.
3.	David, G. 2006. Assessing the impact of a visual arts family focused pre-kindergarten intervention. Florida.	Tutkimuksessa keskitytään visuaalisen taiteen vaikutuksiin lapsen kehityksessä, perhekeskeiseen kouluvalmiuden interventioon sekä perheen osallisuuteen ja sen vaikutuksiin neljävuotiaiden lasten kouluvalmiuksiin vähätuoloisissa perheissä. Tarkoituksena on visuaalisen taiteen avulla kasvattaa lapsen tietämystä perusasioista.	Tutkimuksen aineisto kerättiin ennen ja jälkeen intervention seuraavilla välineillä: Bracken Basic Concept Scale-Revised-Schol Readiness composite subscale (SRC), The Parental Self-Efficacy for Helping Children Succeed in School Scale, ja Family Involvement Questionnaire – Home-Based Subscale. Home learning activity informatio kerättiin At-Home Surveylla viikottain aikuisilta. Vanhempia haastateltiin ja lapsia arvioitiin ennen interventiota ja sen jälkeen. Lasten arvioinnit kestivät noin 15 minuuttia. Kvantitatiivinen tutkimus.	Tutkimuksen mukaan lapset, jotka ovat kotoisin varakkaasta perheestä ovat etulyöntiasemassa kouluvalmiustaitojen suhteen verrattuna niihin, jotka tulevat vähävaraisista perheistä. Tutkimuksen tuloksien mukaan vanhempien tuki kasvoi seitsemän viikon intervention jälkeen, mikä vaikutti lasten kouluvalmiustaitoihin. Vanhemmat ymmärsivät oppimateriaalin, kirjallisuuden ja visuaalisen taiteen merkityksen oppimisessa ja yhteisessä puuhastelussa lasten kanssa.

6.3 Aineiston analyysi

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa voidaan käyttää kvalitatiivisen tai kvantitatiivisen tutkimuksen aineiston analyysimenetelmiä tulosten analysoimiseen. Tämä voi kuitenkin olla hankalaa kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa, sillä tulokset ovat menetelmällisesti erilaisia. Analyysin tarkoituksena on muodostaa vertailua tulosten pohjalta tutkimusten kesken. Kuvallisessa kirjallisuuskatsauksessa tekijä itse päättää, millä hän herättää lukijan mielenkiinnon tulosten analyysissä. (Kangasniemi ym. 2013, 296–297.)

Lähdin analysoimaan aineistoa niin, että kävin ensin jokaisen tutkimuksen läpi lukiemalla. Tämän jälkeen luin tutkimukset uudelleen alleviivaten tekstistä ne lauseet, jotka vastasivat tutkimuskysymykseen. Sitten siirsin tiedot tutkimuksista taulukkoon tekstinkäsittelyohjelmassa.

Nostin taulukkoon ensimmäiseksi otsakkeeksi ”tutkimuksen”, josta selviää, kuka/ketkä ovat tutkimuksen/artikkelin tehneet. Toinen otsake on ”tutkimuksen aihe”, josta selviää helposti jokaisen tutkimuksen ja artikkelin pääsisältö. Kolmas otsake on ”tutkimuksen menetelmä ja aineisto”, josta näkee, miten aineisto on kerätty ja millä menetelmillä. Viimeinen otsake on ”tutkimuksen keskeiset tulokset ja johtopäätökset”. Tästä selviää kunkin tutkimuksen/artikkelin tulokset ja johtopäätökset lyhyesti. Nämä neljä otsaketta helpottavat artikkelien/tutkimusten vertailua keskenään sekä tulokset ovat helposti luettavissa.

7 Varhainen kuvataidekasvatus ja kouluvalmius - tutkimustulokset

Nevasen (2015) tulokset osoittavat, että hyvin toteutettu, pitkäkestoinen taidekasvatus tukee lasten oppimistaitoja ja hyvinvointia. Hän sanoo, että oppimisen alkutaival on kaikista tärkein lapsen myöhemmän oppimisen kannalta, sillä varhaisiän tapahtumilla on suuri vaikutus siihen kaikkeen, mitä tapahtuu myöhemmässä oppimisessa. (Nevanen 2015, 35)

Taidekasvatuksen myötä yksilön itsetuntemus sekä emotionaaliset taidot kasvavat. Nevanen kirjoittaa, että varhaisessa kuvataidekasvatuksessa on tärkeää, että se rakentuu kokemuspohjalle ja tarjoaa mahdollisuudet itseilmaisuun. (Nevanen 2015, 14.) Oppimisprosessin kannalta lapsen aikaisempi tieto sekä kokemukset ovat välttämättömiä uusien erilaisten tulkintojen kannalta. Kasvattajan rooliin kuuluu lapsen itsesäätelyn ja metakognitiivisten (oppimaan oppiminen) taitojen tukeminen. On tärkeää aktivoida lasta ajattelemaan ja oppimaan, sekä tukea tämän tiedon rakentumista. (Nevanen 2015, 17.)

Sosiaalinen vuorovaikutus sekä toiminnallisuus ovat oppimisen peruselementtejä. (Nevanen 2015, 17.) Varhainen kuvataidekasvatus kehittää lapsen itseilmaisua, kykyä kuunnella muita sekä kykyä olla vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Taiteen tekeminen ja sen kokeminen auttaa lasta käsittelemään uusia asioita, jotka koskevat häntä itseään sekä ympäristöään. (Nevanen 2015, 43–44.) Taidekasvatus kasvattaa lasta myös ihmisyyttä kohtaan, kun hän tuntee itsensä tärkeäksi osaksi sosiaalista- ja kulttuurista yhteisöä. (Nevanen 2015, 12–13.)

Nevasen taideprojekti myös rohkaisi lapsia sitoutumaan työskentelyynsä, joka taas kasvatti heidän motivaatiotaan ajatteluun, ongelmanratkaisuun sekä opetteluun että harjoitteluun. Projekti antoi lapsille menestymisen ja onnistumisen kokemuksia. Näillä taas oli kasvattava vaikutus lasten itsetuntoon sekä haluun harjoitella enemmän. Kuuntelemisen, keskittymisen ja tarkoituksenmukaisen toiminnan taidot kasvoivat projektin kuluessa. (Nevanen 2015, 35.)

Nevasen (2015, 35) mukaan projekti opetti lapsille taitoja työskennellä toisten kanssa yhdessä. Se myös opetti lapsia suvaitsemaan toisensa huolimatta heidän erilaisuuksistaan. Toisaalta se opetti lapsia myös kestäämään epäonnistumisia, sillä suvaitsevassa ilmapiirissä kenenkään ei tarvinnut pelätä tätä. Nevasen mukaan lasten oppimisen taidot kasvoivat ikään kuin sivuvaikutuksessa projektin myötä. Projektin alkupepäisenä tarkoituksena ei ollut tutkia lasten oppimisen taitojen kehitystä taidekasvatuksen myötä. (Nevanen 2015, 35.) Hienoa Nevasen tutkimuksessa oli myös se, että sen päätyttyä päiväkodissa otettiin käyttöön osia siitä (Nevanen 2015, 39).

Eleanor D. Brown, Barbara Benedett ja Elizabeth Armisteadin tutkimuksen tulokset osoittavat, että lasten kouluvalmiustaidot kehittyivät kahdessa vuodessa, eikä eroja

tullut etnisten taustojen tai kehitystasojen välillä. Taideohjelmaan osallistuneet lapset osoittivat suurempaa avoimuutta sanastoa kohtaan kuin tavan esikoulua käyneet lapset. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että taiteen käyttäminen esiopetuksessa voi kehittää lasten kouluvalmiuksia huolimatta lapsen taustoista, varallisuudesta tai kehitystasosta. (Brown ym. 2010, 112–124.)

Brownin, Benedettin ja Armisteadin tutkimuksen mukaan taidekasvatus voi edistää entisestään lapsen sosiaalis-emotionaalisia taitoja. Tutkimuksen mukaan esimerkiksi köyhistä oloista tulevat tai etniseen vähemmistöön kuuluvat lapset kokevat usein yhteen kuulumattomuuden tunnetta koulun ja kodin välillä, jolloin taide voi olla näitä yhdistävä tekijä. Taide tarjoaa lapsille mahdollisuuden rakentaa tietoisuutta kulttuurista, yhteistyötä eri kulttuurien tapojen kesken sekä rohkaisee lapsia tuomaan heidän yksilöllisiä realiteetteja luokkahuoneeseen. (Brown ym. 2010, 112–124.)

8 Päätäntö

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet nojaa oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapsen nähdään kehittyvän kokonaisvaltaisesti vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja oman lähiympäristönsä kanssa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20). Tämä näkyi vahvasti kaikissa kolmessa tutkimuksessa/artikkelissa. Nevasen tutkimus myös puoltaa tätä, vaikkei hänen tutkimuksessaan ollutkaan suoraa yhteyttä kouluvalmiuksiin. Tutkimustulosten mukaan lasten kyky yhteisössä toimimiseen parani taidekasvatusprojektin myötä.

Nevasen tutkimuksen tuloksia on mahdollista yhdistää kouluvalmiustaitojen kehittämiseen, kun näitä vertaa ja yhdistää Davidin sekä Brownin, Benedettin ja Armisteadin tutkimuksiin. Nevanen on sitä mieltä, että hyvin toteutettu taideprojekti voi tukea lapsen kykyä oppia. Hän painotti myös, että leikin kautta lapsia oli helppo motivoida erilaiseen työskentelyyn. Varhaiskasvatuksessa toteutettu kuvataidekasvatus tapahdui monesti juuri leikin ja tutkimisen kautta. Monesti kuvataidekasvatukseen yhdistetään myös musiikkia, jolloin lapsi voi esimerkiksi maalata musiikin luomia mielikuvia. Nevasen tutkimuksessa tuli ilmi, että projektin tarjoama taideopetus kehitti lasten kriittistä ja luovaa ajattelukykyä, jotka ovat olennaisia kouluvalmiustaitoja.

Tärkeä tulos kouluvalmiustaitojen kannalta oli myös se, että taideopetus lisäsi lasten kiinnostusta oppimiseen.

Oppiminen on hyvin kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu jatkuvasti kaikkialla, kun lapsi havaitsee ja tarkkailee ympäristöään sekä jäljittelee muiden toimintaa. Leikki, liikunta, tutkiminen sekä erilaiset työtehtävät ja itseilmaisu ovat olennainen osa lapsen oppimista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 20.) Nevanen (2015, 36) on sitä mieltä, että varhaiskasvatus ja koulu voivat tukea lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia taiteen avulla. Nevanen perustelee tätä juuri sillä, että esimerkiksi varhaiskasvatus tavoittaa hyvin monta lasta ja antaa näin kaikille mahdollisuuden tutustua taiteeseen ja kulttuuriin. (Nevanen 2015, 36.)

Kuvataidekasvatus tukeekin lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja valmiutta kouluun niin fyysisesti, psyykkisesti sekä sosiaalisesti. Fyysinen kehitys etenee esimerkiksi karkeamotorisista taidoista hienomotorisiin taitoihin. Lapsi oppii pitämään kynästä sormilla kiinni, ei koko nyrkillä. Piirto-ote kehittyy ja näin mahdollistuu myös valmius kirjoittamiseen. Lapsen motoriikka kehittyy tarkemmaksi. Psyykinen kehitys kehittyy, kun lapsi oppii käsittelemään epäonnistumisen tunteita taiteen kautta. Hän oppii myös säätelemään tunteitaan ja ilmaisemaan niitä. Sosiaalista kehitystä tapahtuu koko ajan ja lapsi oppii solmimaan ystävyysuhteita. Ryhmässä lapsi oppii sosiaalisia taitoja. Nämä ulottuvuudet olivat näkyvissä kaikissa tutkimuksissa.

Taiteen kokeminen ja ilmaisu edistää lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja sekä myönteistä minäkuva. Juuri ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät lapsen tutkiessa, tulkitessa ja luodessa merkityksiä samalla, kun harjoittelee erilaisia ilmaisun taitoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 41–42.)

Kaikissa tuloksissa oli yhteistä se, että taidekasvatuksen huomattiin tasaavan eroja kouluvalmiustaidoissa eri taustoista tulevien lapsien välillä. Tämä oli jopa tutkimusten merkittävin tulos. Mahdollisuus taidekasvatukseen tuki vähävaraisesta perheestä tulevia lapsia sekä etnisistä taustoista tulevia lapsia. Erityisesti juuri David sekä Brown, Benedett ja Armistead tutkivat tätä. Davidin tutkimuksessa tuli ilmi, että varakkaista perheistä kotoisin olevat lapset ovat kouluvalmiustaitojen suhteen paremmassa asemassa, kuin vähävaraisesta perheestä tulevat lapset. Brownin, Bene-

dettin ja Armisteadin tutkimuksessa taas lapset, jotka osallistuivat kaksi vuotta kestäneeseen kuvataide-esiöopetukseen, eivät näyttäneet merkittäviä eroja keskenään huolimatta lasten taustoista.

Tutkimusten otokset olivat mielestäni suhteellisen suuria ja tutkimukset olivat eri maista/mantereilta – Suomesta ja Amerikasta. Tutkimusten kesto vaihteli vuodesta kahteen vuoteen, joka lisää tulosten luotettavuutta. Tuloksia ei voi suoraan yhdistää koskemaan kaikkia varhaiskasvatukseen lapsia eri kulttuureissa, mutta näitä tutkimuksia voidaan käyttää suuntaviivoina varhaiskasvatuksen ja varhaisen kuvataidekasvatuksen kehittämisessä. Erityisesti näitä tuloksia voidaan hyödyntää Amerikassa ja Euroopassa. Tutkimustuloksia ei voida yleistää esimerkiksi sen takia, että näiden otos on siihen verrattuna hyvin pieni. Tutkimuksia kaivattaisiin myös muista kulttuureista. Vastaavia tutkimuksia tarvittaisiinkin lisää, missä tutkittaisiin juuri kuvataidekasvatuksen yhteyttä kouluvalmiuksiin. Näiden tutkimusten perusteella voidaan kuitenkin todeta, että kuvataidekasvatuksella on yhteys kouluvalmiuksiin, mutta siitä, miten suuri vaikutus sillä on, ei voida vielä sanoa.

Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus toteutui. Kokosin olemassa olevaa tietoa kouluvalmiudesta ja sen kehityksestä päiväkodissa varhaisen kuvataidekasvatuksen mahdollistamana. Tarkastelin myös sitä, millainen rooli varhaisella kuvataidekasvatuksella on varhaiskasvatuksessa ja erilaisten tutkimusten kautta selvitin, voidaanko kuvataidekasvatuksella tukea kouluvalmiuksia. Tuoreemmat ja useammat tutkimukset olisivat lisänneet luotettavuutta.

Lähteet

Ahonen, Timo, Lamminmäki, Tuija, Närhi, Vesa & Räsänen, Pekka 1995. Koulun aloittaminen ja varhaiset oppimisvaikeudet. Teoksessa Lyytinen, Paula, Korhonen, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.), Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Helsinki: WSOY, 168–187.

Brown, E. D., Benedett, B. & Armistead, E. 2010. Arts enrichment and school readiness for children at risk. Teoksessa Early childhood research quarterly. 112-124. <https://static1.squarespace.com/static/5671b87357eb8d6141379ca0/t/5845b23b1b631ba4660ce509/1480962620434/ArtsEnrichmentandSchoolReadiness.pdf>

David, G. 2006. Assessing the impact of a visual arts family focused pre-kindergarten intervention. Viitattu 5.2.2017. <https://digitalcommons.unf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1184&context=etd>

Denham, S.A., Blair, K.A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach-Major, S. & Queenan, P. 2003. Preschool emotional competence: Pathway to social competence? Child Development, 74, 239.

Hellström, M. 2010. Sata sanaa kasvatuksesta. Jyväskylä: PS-kustannus.

Huolila, R. (2000). Kouluvalmiustutkimuksen mukaan yllättävästi ja odotetusti ensimmäisellä luokalla menestyneiden tapaustutkimus. Turun yliopisto, psykologian laitos.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1948. Katsottu 21.7.2017 <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=fin>

Kangasniemi, Mari; Utriainen, Katri; Ahonen, Sanna-Mari; Pietilä, Anna-Maija; Jääskeläinen, Petri & Liikanen, Eeva 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede 25 (4), 291–301.

Karppinen, S., Puurula, A. & Ruokonen, I. 2001. Taiteen ja leikin lumous. Tammer-Paino, Tampere.

Kolehmainen, M., Saarinen, M. & Kontu, E. Koulukypsyudesta koulun valmiuteen – Kouluvalmiuskäsitteen kehittyminen 1900-luvun alusta tähän päivään. Viitattu 15.11.2017. http://www.kasvatus-ja-aika.fi/dokumentit/kolehmainen__1606151040.pdf

Lapsen oikeuksien sopimus 1989. Katsottu 21.7.2017. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf

Larmo, A. 2010. Mentalisaatio - kyky pitää mieli mielessä. Duodecim. 616. Viitattu 8.10.2017.

http://www.dila.fi/files/1116/Mentalisaatio_-_kyky_pitaa_mieli_mielessa.pdf

Leikki-ikäisen neurologinen kehitys (Lene) 2015. Lastenneuvolakäsikirja. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 29.10.2018. <https://thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/menetelmat/neurologis-kognitiivinen-kehitys/lene>

Linnilä, M-L. 2007. Kouluvalmiudesta koulun valmiuteen. 12-14. Katsottu 2.8.2017. http://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2016/09/linnila1_2007.pdf

Linnilä, M-L. 2006. Kouluvalmiudesta koulun valmiuteen. Poikkeuksellinen koulunaloitus koulumenestyksen, viranomaislausuntojen ja perheiden kokemusten valossa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, 294.

Linnilä, M-L. 2011. Kumpi on valmis-lapsi vai koulu. Jyväskylä: Mediapinta.

Nevanen, S.

2015. Focusing on arts education from the perspectives of learning, wellbeing, environment and multiprofessional collaboration. Evaluation research of an arts education project in early childhood education centres and schools. Helsinki. Viitattu 24.9.2018.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156298/focusing.pdf?sequence=1>

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2010. Ihmisen psykologinen kehitys. WSOYpro. 1.-4. painos.

Pedanet N.d. Koulukypsyys ja kouluvalmius. Katsottu 29.7.2017. <https://peda.net/lohja/peruskoulut/alakoulut/tytyrin-koulu/koulutulokkaat/kjk>

Pudas – Tähkä, S-M. & Axelin, A. 2007. Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen aiheen rajaus, hakutermit ja abstraktien arviointi. Teoksessa Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R-L. (toim.) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja. A:51/2007, 46–57.

Pulkkinen, L. 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Otava: Keuruu. Pölkki, P. 1990. Self-concept and social skills of school beginners. Jyväskylän yliopisto.

Ruokonen, Inkeri ja Rusanen, Sinikka. Esteettinen kasvattaja kulttuurisena kasvattajana. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen, Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Yliopistopaino. Helsinki 2009. 10-15.

Rusanen, S. 2007. Taidekasvattajaksi varhaiskasvatukseen. Gummerus kirjapaino. Vaajakoski.

Rusanen, S., Kuusela, M., Rintakorpi, K. & Torkki, K. 2014. Musta tuntuu punaiselta. Lasten keskus.

Rusanen, Sinikka. Lapsen kuvista kulttuurin kuviin. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen, Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Yliopistopaino. Helsinki 2009. 48-54.

Rusanen, Sinikka ja Torkki, Kaisa. Mistä on lapsen kuvat tehty. Teoksessa Seija Karppinen, Arja Puurula, Inkeri Ruokonen, Taiteen ja leikin lumous, Tammer-Paino, Tampere 2001. 88–103.

Salminen, Antero (1979) Miksi taidekasvatusta? Teoksessa Inkeri Koskinen (toim.) Pääjalkainen. Kuva ja havainto. Hollola: Salpausselän kirjapaino. 204–213.

Salminen, Antero (1980) Kuvallisen ilmaisun kehityspiirteitä. Teoksessa Inkeri Koskinen (toim.) Pääjalkainen. Kuva ja havainto. Hollola: Salpausselän kirjapaino. 36–51.

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan Yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62, julkisjohtaminen 4. Vaasan Yliopisto. Viitattu 20.08.2018. http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Sinkkonen, Jari. Leikin maailmasta keskilapsuutta kohti – lapsen kehitys neljän-neltä seitsemännelle ikävuodelle. Teoksessa Seija Karppinen, Arja Puurula, Inkeri Ruokonen, Taiteen ja leikin lumous, Tammer-Paino, Tampere 2001. 23–32.

Uusikylä, Kari. Lapsen luovuus elää vapaudessa. Teoksessa Seija Karppinen, Arja Puurula, Inkeri Ruokonen, Taiteen ja leikin lumous, Tammer-Paino, Tampere 2001. 14-22.

Varhaiskasvatuslaki 1973/36. Viitattu 13.9.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Viitattu 28.10.2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus. Viitattu 21.9.2017 http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Vainikainen, M.-P., Marjanen, J., Kupiainen, S., Gustavson, N., & Hautamäki, J. 2011. Oppimaan oppiminen Vantaan peruskouluissa. Ensiluokkalaisten oppimisvalmiudet syksyllä 2010. Helsingin yliopisto. Koulutuksen arviointikeskus. Viitattu 2.8.2017. http://www.academia.edu/4973248/Oppimaan_oppiminen_Vantaan_peruskouluissa_Ensiluokkalaisten_oppimisvalmiudet_syksyllä_2010.

Vygotsky, L. S. 1978. Mind in society. The development of higher psychological processes. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.